

Warszawa, 14 lipca 2014 r.

KMP.573.38.2014.MMo

**Raport przedstawicieli
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (dalej: OPCAT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 roku (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 6 – 7 maja 2014 roku, do Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie (zwanego dalej: placówką, Schroniskiem lub SdN) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem) w składzie: Dorota Krzysztoń (kryminolog), Magdalena Filipiak (prawnik, psycholog), Wojciech Sadownik (prawnik) oraz Małgorzata Molak (pedagog resocjalizacyjny). W wizytacji wzięła udział ekspertka KMP dr n. med. Joanna Żuchowska (specjalista chorób wewnętrznych), której uwagi zostały włączone w treść Raportu.

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania nieletnich i dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę wstępną z panem Krzysztofem Balickim – dyrektorem szkoły;
- dokonano oglądu terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków, w tym m.in.: sypialni, świetlic, izby przejściowej, izby izolacyjnej, izby chorych, klas lekcyjnych, warsztatów, sanitariatów, biblioteki, siłowni;
- przeprowadzono na osobności rozmowy z wybranymi wychowankami;

- zapoznano się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza do pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Dokonane w oparciu o powyższe czynności ustalenia, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali dyrektorowi szkoły oraz wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji analizie poddano dokumenty związane z funkcjonowaniem placówki oraz regulujące prawa i obowiązki wychowanków m.in. *Regulamin Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie*, *System punktowej oceny funkcjonowania wychowanków w Internacie Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie* oraz sprawozdanie z kontroli przeprowadzonej przez sędziego Sądu Rejonowego w Szczecinie w dniu 18 marca 2014 roku, sprawozdanie z wizytacji przeprowadzonej przez pracownika Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości w dniach 20 maja – 19 czerwca 2013 roku.

2. Charakterystyka placówki

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie utworzenia schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych oraz określenia ich rodzajów i limitów miejsc (Dz. U z 2004 r. Nr 6, poz. 20), dalej: rozporządzenie, placówka funkcjonuje jako schronisko zwykłe, przeznaczone dla 53 chłopców. Według informacji przekazanej wizytującym, Ministerstwo Sprawiedliwości w piśmie z dnia 14 maja 2013 roku zawarło wytyczne do organizacji roku szkolnego 2013/14 w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, zmieniające liczbę wychowanków na 40 osób oraz redukujące liczbę grup do 4.

W dniu wizytacji w SdN przebywało 27 chłopców: 25 w internacie, a 2 w izbie przejściowej (nowoprzyjęci wychowankowie).

Według informacji przekazanych przez dyrektora szkoły w ich ramach funkcjonuje 5 oddziałów, a w internacie wyodrębniono 3 grupy wychowawcze (1 została czasowo zawieszona). Tymczasem, zgodnie z udostępnionym przedstawicielom KMP *Regulaminem Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie* (dalej: Regulamin SdN), opracowanym 15 maja 2002 roku, w placówce funkcjonuje 5 grup schroniskowych (pkt VII.5). Szczególną uwagę pracowników Mechanizmu wzbudziła charakterystyka grup, świadcząca o podziale pod

względem demoralizacji, co stanowi daleko idącą segregację nieletnich i może niekorzystnie wpływać na proces resocjalizacji. Tworzenie grup jednorodnych może prowadzić do negatywnego oddziaływania na siebie nieletnich, wyłaniania liderów charakteryzujących się niewłaściwą postawą i zachowaniem, jak również wyklucza możliwość czerpania wzoru z bardziej zsocjalizowanych jednostek.

Ponadto informacja zawarta w pkt VII.5 Regulaminu SdN, iż w grupie piątej przebywa *wychowanek oczekujący na umieszczenie w placówce resocjalizacyjnej* sugeruje, iż w Schronisku funkcjonuje grupa o charakterze innym niż pozostałe. Co więcej, ze względu na zmniejszoną pojemność i czasowe wyłączenie grup, wspomniany punkt Regulaminu SdN nie odzwierciedla stanu faktycznego. Pracownicy Mechanizmu zwracają uwagę, że dokument regulujący pracę placówki powinien być zbieżny ze stanem rzeczywistym.

Postanowienie zawarte w pkt VII.4 zd. drugie Regulaminu SdN, iż *zmiana grupy może nastąpić, gdy wychowanek swoim zachowaniem stanowi zagrożenie dla innych wychowanków (np. znęcanie fizyczne czy moralne)* wskazuje natomiast na funkcjonowanie w placówce grupy o charakterze karnym lub istnienie środka dyscyplinarnego w postaci zmiany grupy, co jest niezgodne z ustawą z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2014 r., poz. 382 t.j.) (dalej: ustawa, u.p.n). Przedstawiciele KMP zwracają się do dyrektora SdN o wyjaśnienie opisanych wyżej wątpliwości.

3. Personel placówki

Personel pedagogiczny w placówce liczy 36 osób. W jego skład wchodzi: dyrektor Schroniska, dyrektor szkoły, kierownik praktycznej nauki zawodu, kierownik internatu, nauczyciele szkolni (8 osób), wychowawcy (13 osób), nauczyciele praktycznej nauki zawodu (7 osób) oraz pedagog i psycholog wchodzący w skład zespołu diagnostycznego, pedagog szkolny i terapeuta.

Wszyscy pracownicy placówki, mający bezpośredni kontakt z nieletnimi, legitymują się odpowiednim kierunkowym wykształceniem, niezbędnym do wykonywania określonych zadań związanych z nauczaniem i sprawowaniem pieczy nad wychowankami.

W latach 2013-2014 pracownicy Schroniska wzięli udział w szkoleniach: *Medyczne aspekty pracy personelu placówki resocjalizacyjnej, Opozycyjno – buntownicze zaburzenia zachowania nieletnich, ADHD darem, czy potępieniem. ADHD i ODD – diagnoza, objawy, sposób oddziaływania na osoby z ADHD* oraz seminarium *Współczesne metody resocjalizacji*.

Zdaniem przedstawicieli KMP personelowi należy zapewnić także szkolenia ze stosowania środków przymusu bezpośredniego, udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej, komunikacji interpersonalnej oraz radzenia sobie ze stresem i wypaleniem zawodowym, jak również szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, na co wskazuje pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż *Personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwiałoby się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm.*

Podkreślić również należy, że psychologowie wschodzący w skład zespołu diagnostycznego nie mają zapewnionej superwizji. Wizytujący zwracają uwagę, że jest ona ważna ze względu na obciążenia wynikające ze specyfiki pracy w placówce resocjalizacyjnej oraz skutkuje zwiększeniem efektywności pracownika.

4. Warunki bytowe

Sposób urządzenia sypialni został negatywnie oceniony przez wizytujących. Zdaniem przedstawicieli KMP, umeblowanie jest wręcz ascetyczne, ponieważ ogranicza się do drewnianych tapczanów, piętrowych łóżek i regałów słupkowych z półkami. Nie zapewnia ono tym samym odpowiednich warunków do przechowywania rzeczy osobistych. Jak wskazuje Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT), *miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa* (§29 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]). W związku z powyższym, pracownicy Mechanizmu zalecają zmianę sposobu umeblowania sypialni dla nieletnich oraz umożliwienie wychowankom ich dekorowania odzwierciedlającego upodobania mieszkańców pokoju. Pracownicy KMP zwracają także uwagę na konieczność dokonania drobnych prac remontowych w celu wyeliminowania ubytków w farbie czy tynku, także na korytarzach, zwłaszcza w grupie II.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziło również wyposażenie izby przejściowej, składające się z wykonanych z drewna tapczanu i łóżka piętrowego oraz plastikowych mebli: stolika ogrodowego, krzesła i szafki. Zdaniem przedstawicieli KMP, izba ta nie powinna różnić się od innych pomieszczeń mieszkalnych (zostało to także podkreślone w pkt 1 *Procedury umieszczania w izbie przejściowej wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie*). Zwłaszcza, że jest pierwszym miejscem, do którego trafiają nieletni po przyjęciu do placówki. Przebywanie w tak urządzonej izbie, w połączeniu ze stresem związanym z nową sytuacją, może nasilać u wychowanków negatywne emocje. Wobec powyższego, pracownicy Mechanizmu zalecają zmianę sposobu urządzenia izby przejściowej.

Nieprawidłowości wizytujący stwierdzili także w zakresie urządzenia izby izolacyjnej, ponieważ znajdował się wyłącznie przymocowany do podłogi podest. Tymczasem, w myśl § 6 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 roku w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej (Dz. U. z 2013 r., poz. 638) *izba izolacyjna jest wyposażona w trwale przymocowane do podłogi: stół, krzesło i łóżko*. Przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie izby izolacyjnej do wymogów zawartych we wskazanym wyżej rozporządzeniu.

Dobrze wyposażone są natomiast świetlice poszczególnych grup wychowawczych. Nieletni mają do dyspozycji telewizory z zestawem play station, piłkarzyki, dart, jak również kuchenki mikrofalowe. W ścianie jednej z nich zainstalowano także akwaria, nadając grupie indywidualny charakter, podobnie jak motywy widoczne na korytarzach grup (Pogoń Szczecin, czy żeglarski). Zastrzeżenia wizytujących wzbudził jednak fakt, iż wychowankowie nie mają zapewnionych odpowiednich warunków do odrabiania lekcji, ani nauki własnej. Przedstawiciele KMP zwracają uwagę na konieczność wyposażenia świetlic lub sypialni wychowanków w biurka z odpowiednim oświetleniem.

Pracownicy Mechanizmu pozytywnie oceniają udostępnienie wychowankom suszarek do prania, dzięki którym mogą samodzielnie dbać o czystość swojej odzieży.

Ubrania nieletni przechowują w foliowych workach z dołączoną *kartą depozytów*, w wyodrębnionych na ten cel pomieszczeniach. Przedstawiciele KMP uważają, iż przedmioty oddane przez chłopców powinny być w niej opisane w sposób bardziej szczegółowy, aby uniknąć ewentualnych nieporozumień.

Chłopcy spożywają posiłki na stołówce. W widocznym miejscu wywieszony jest jadłospis dzienny. W związku z tym, że w jadalni odbywają się także spotkania z bliskimi,

wywieszony został regulamin dotyczący odwiedzin. Inną funkcją pomieszczenia jest sala do zajęć pozalekcyjnych z wykorzystaniem rzutnika.

Dla każdej grupy wychowawczej został wyodrębniony sanitariat z kabinami ustępowymi przesłoniętymi drzwiczkami salonowymi, zapewniającymi intymność oraz stanowiskami prysznicowymi z zamontowanymi zasłonkami. Zastrzeżenia wizytujących wzbudziły ślady wilgoci i odpryski farby, które należy usunąć.

W wizytowanej placówce, przedstawiciele KMP stwierdzili zamontowanie monitoringu wizyjnego w toaletach. W opinii przedstawicieli Mechanizmu instalacja kamer w miejscach przeznaczonych do kąpieli i załatwiania potrzeb fizjologicznych stanowi bardzo głęboką ingerencję w prawo do prywatności i intymności wychowanków. W związku z powyższym przedstawiciele KMP formułują zalecenie zdemontowania kamer w łazienkach nieletnich.

Obecnie tak szeroki zakres stosowania monitoringu w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich możliwy jest na podstawie rozporządzenia. Zgodnie z brzmieniem §105⁵ ust. 1 monitoringiem objęte są wszystkie *pomieszczenia, w których stale lub czasowo przebywają nieletni*. Należy przyjąć, iż pojęcie pomieszczeń, w których stale lub czasowo przebywają nieletni jest na tyle pojemne, że może odnosić się do wszystkich pomieszczeń, z których korzystają nieletni przebywający w zakładzie poprawczym. W związku z powyższym ustanowiony w rozporządzeniu katalog miejsc ma charakter otwarty dopuszczając możliwość instalowania kamer w każdym miejscu – nawet przeznaczonym do wykonywania czynności fizjologicznych.

Podkreślenia wymaga także fakt, że związane ze stosowaniem wideonadzoru ograniczenie prawa do ochrony prywatności (art. 47 Konstytucji) realizowane jest jedynie w oparciu o przepisy aktu prawnego o charakterze wykonawczym. Żaden z przepisów u.p.n. nie przewiduje bowiem stosowania w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich monitoringu. Tym samym naruszony zostaje, wyrażony w art. 31 ust. 3 oraz 41 ust. 1 Konstytucji wymóg zachowania ustawowej formy ograniczeń z zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw.

Z analizy art. 31 ust. 3 Konstytucji można wyprowadzić następujące przesłanki ograniczenia praw i wolności jednostki:

- 1) wymóg formy ustawowej,
- 2) określenie przesłanek materialnych,
- 3) wskazanie maksymalnych granic dla wprowadzania ograniczeń (nakaz poszanowania zasady proporcjonalności oraz zakaz naruszania istoty praw i wolności).

Wszystkie wymienione przesłanki muszą być spełnione łącznie, aby możliwe było wprowadzenie ograniczenia praw i wolności jednostki. Wykluczenie tych ogólnych zasad uznać należy za nieuzasadnione zubożenie konstytucyjnej ochrony praw jednostki (L. Garlicki, *Konstytucja RP. Komentarz*, Tom III, Warszawa, s. 17). Także Trybunał Konstytucyjny przedstawił w tym zakresie jednoznaczne stanowisko, zgodnie z którym brak zachowania ustawowej formy dla ograniczeń wolności jednostki musi prowadzić do dyskwalifikacji danego unormowania jako sprzecznego z Konstytucją (wyrok TK z dnia 19 maja 1998 roku, U5/97, OTK 1998, nr 4, poz. 46).

Nikogo nie można zatem pobawić praw i wolności, ani ograniczyć w korzystaniu z nich inaczej niż na warunkach określonych w ustawie. Tym samym należy podkreślić, iż uregulowanie w rozporządzeniu możliwości stosowania monitoringu w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich nie spełnia standardów wyrażonych w art. 31 ust. 3 oraz art. 41 ust. 1 Konstytucji.

a) Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością

Opisując warunki bytowe, przedstawiciele KMP pragną zauważyć, iż wizytowana placówka jest niedostosowana do potrzeb osoby niepełnosprawnej. Pracownicy Mechanizmu przypominają w tym miejscu, że zakres podmiotowy ustawy nie wyłącza z kręgu nieletnich sprawców czynów zabronionych osób z niepełnosprawnością, a tym samym nie pozbawia sądu możliwości umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich. Co więcej niepełnosprawność może nastąpić wskutek nieszczęśliwych zdarzeń losowych zaistniałych na terenie placówki czy też poza nią. W aktualnym stanie osoba z niepełnosprawnością nie będzie mogła korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki. Nadto podkreślić należy, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475), osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Dodatkowo Polska w dniu 6 września 2012 roku ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach. Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich przebywania. Wizytujący

zaznaczają, że pewne modernizacje pozwalające na minimalną samodzielność osób z niepełnosprawnością (np. uchwyty ułatwiające korzystanie z WC i prysznic) nie wymagają szczególnych nakładów finansowych czy ingerencji w architekturę budynku. Mając powyższe na uwadze, przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością.

5. Traktowanie

Wizytujący pozytywnie ocenili atmosferę panującą w placówce. W rozmowach indywidualnych z wychowankami nie odebrali sygnałów świadczących o ich niewłaściwym traktowaniu. Nieletni wskazywali, że w razie potrzeby mogą zwrócić się do patrona lub wychowawcy. Podkreślali także poczucie bezpieczeństwa w placówce.

Zgodnie z informacją przekazaną pracownikom Mechanizmu przez dyrektora szkoły, izba przejściowa nie jest wykorzystywana w celu zapewnienia bezpieczeństwa w placówce. Umieszczani są w niej wyłącznie nowoprzyjęci wychowankowie.

Zastrzeżenia wizytujących budzi fakt, iż podczas pobytu w izbie przejściowej chłopcy ubrani są w piżamę. W opinii przedstawicieli KMP nie ma uzasadnienia na stosowanie takiego rozwiązania. Należy przywołać Regułę 36 Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) *w miarę możliwości należy zezwalać nieletniemu na używanie własnej odzieży. Zakład ma troszczyć się o to, aby każdy nieletni miał ubranie odpowiednie ze względu na klimat i wystarczające do zapewnienia dobrego stanu zdrowia; w żadnym wypadku **nie może ono być źródłem upokorzenia lub poniżenia***. Jak wskazują Zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi (dalej: Zalecenia Komitetu Ministrów), nieletni powinni mieć do dyspozycji *odpowiednie ubrania, które nie są poniżające lub upokarzające i są adekwatne do klimatu oraz nie stanowią zagrożenia dla bezpieczeństwa* (Reguła 66.3 [CM/Rec(2008)11]). Z związku z tym przedstawiciele Mechanizmu zalecają odstąpienie od funkcjonującej w Schronisku praktyki oraz udostępnianie wychowankom ubrań odpowiednich do pory dnia.

W zakresie pobytu nieletniego w izbie przejściowej, wizytujący spotkali się z niewłaściwą praktyką stawiania przed wychowanków na baczność w momencie wchodzenia do pomieszczenia pracownika Schroniska. Dyrektor szkoły wyjaśnił, iż nieletni zobowiązani są do pozostawiania w polu widzenia przez wizjer w chwili otwierania drzwi. Zdaniem

przedstawicieli KMP, nie uzasadnia to konieczności pozostawiania przez chłopca w pozycji wyprostowanej przy witaniu członków personelu placówki, w związku z czym zalecają odstąpienie od opisanej wyżej praktyki.

Ponadto w rozmowach indywidualnych z wychowankami wizytujący odebrali sygnał, iż podczas pobytu w izbie przejściowej na świeże powietrze wychodzą w klapkach. Pracownicy Mechanizmu zalecają wydawanie nieletnim obuwia sportowego na czas spacerów.

Pozytywnie należy ocenić natomiast stały nadzór pracowników pedagogicznych nad wychowankiem przebywającym w izbie przejściowej, o czym świadczą zwłaszcza wpisy prowadzone przez psychologa i pedagoga. Także nieletni, z którymi rozmawiali wizytujący, potwierdzali częste wizyty pracowników Schroniska.

Dyrektor szkoły poinformował wizytujących, że wychowankowie powracający z warsztatów, którzy wzbudzają podejrzenia personelu, przechodzą przez bramkę z wykrywaczem metalu oraz przeprowadzana jest wobec nich kontrola pobieżna. Oznajmił, że jest możliwa kontrola osobista dokonana przez strażnika w obecności pracownika pedagogicznego. Zgodnie z *Regulaminem izby izolacyjnej Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie*, przed umieszczeniem w niej nieletniego następuje *przeprowadzenie kontroli osobistej* (pkt II 12e). Decyzję o tym może także podjąć dyrektor lub wskazany przez niego pracownik inspekcyjny w *przypadkach podejrzenia o próbę wniesienia przez wychowanka niedozwolonych rzeczy*, co zostało ujęte w pkt 10 *Procedury zapobiegania wnoszeniu na teren Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie narkotyków, alkoholu oraz innych substancji i przedmiotów zabronionych*. W *Procedurze umieszczania w izbie przejściowej wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie* zapisane jest natomiast, że *za przygotowanie i sprawdzenie wychowanka (...) odpowiedzialny jest strażnik* (pkt 6), co również może sugerować konieczność rozbierania się przez nieletniego do bielizny w celu przeprowadzenia tych czynności. Dostrzeżony w wizytowanej placówce problem ma charakter systemowy, jednakże konieczne jest usunięcie cytowanych wyżej postanowień zawartych w procedurach i regulaminach obowiązujących w SdN w Szczecinie oraz zmianę praktyki w tym zakresie. W ocenie wizytujących obowiązujące przepisy prawa nie wskazują osób uprawnionych do przeprowadzania kontroli osobistych w zakładach poprawczych, jak również przesłanek ich stosowania. Ponadto zauważalny jest także brak spójności terminologicznej w rozporządzeniu, które w jednym miejscu podaje definicję kontroli osobistej (§ 2 pkt 20), w innym zaś posługuje się pojęciem przeszukania osobistego (§ 105¹⁵ pkt 6). Wizytujący podkreślają, że kontrola osobista stanowi jedną z najpoważniejszych ingerencji w prawo do

prywatności i intymności osoby poddanej kontroli, a zatem upoważnienia do jej dokonywania nie można domniemywać¹, ani nie może ono wynikać z aktu rangi niższej niż ustawa. W ocenie Rzecznik Praw Obywatelskich, niewystarczające z punktu widzenia norm konstytucyjnych będzie poprzestanie jedynie na określeniu, iż kontroli osobistej poddaje się nieletnich „w szczególnie uzasadnionych przypadkach”. Ustawodawca w akcie rangi ustawowej powinien określać przypadki, w których dopuszczalna jest kontrola osobista. Nadto należy ująć w tychże przepisach, że kontroli osobistej może dokonywać wyłącznie osoba tej samej płci, w niemonitorowanym pomieszczeniu. Dodatkowe zabezpieczenie w omawianej kwestii może stanowić wymóg odnotowywania przez pracowników zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w prowadzonym do tego celu rejestrze, informacji na temat godziny, miejsca, przyczyny dokonania kontroli osobistej oraz danych kontrolującego i kontrolowanego. Opracowując przepisy w tej materii należy zapewnić, by kontrolowanie nieletnich przebiegało z poszanowaniem ich praw do intymności i prywatności. W przedmiotowej kwestii RPO zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych w przedstawnym zakresie². W odpowiedzi z dnia 25 kwietnia 2014 roku na wystąpienie, Minister Sprawiedliwości podzielił pogląd Rzecznik, wskazując, iż *w związku z sygnalizowanym przez Krajowy Mechanizm Prewencji zagadnieniem dotyczącym uregulowania w rozporządzeniu, a nie w akcie rangi ustawowej, kwestii poddawania nieletnich przebywających w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich kontroli osobistej oraz braku definicji pojęcia takiej kontroli (co przy obecnie obowiązujących standardach ochrony wolności osobistej i prawie jednostki do prywatności może stanowić o naruszeniu przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), problematyka ta objęta jest trwającymi obecnie w Ministerstwie Sprawiedliwości pracami legislacyjnymi nad projektem założeń projektu ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Do czasu uregulowania prawnego omawianej kwestii, przedstawiciele KMP zalecają odstąpienie od przeprowadzania kontroli osobistych wychowanków.*

Kolejnym problemem o charakterze systemowym, dostrzeżonym w wizytowanej placówce, jest przeprowadzanie u wychowanków testów na obecność narkotyków. Zgodnie z informacją uzyskaną od dyrektora szkoły, rodzice powracających z przepustek nieletnich,

¹ W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 października 2013 r. (sygn. akt U 7/12), wydanego w związku z wnioskiem Rzecznika Praw Obywatelskich, kwestionującym przepisy regulujące kontrolę osobistą cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach lub aresztach w celu wydalenia, podkreśla się, że przesłanki dopuszczalności kontroli osobistej człowieka pozbawionego już wolności osobistej nigdy nie mogą być pozostawione prawodawcy podustawowemu. Zawsze wymagają formy ustawy.

² KMP.573.24.2014.AI

każdorzazowo są proszeni o wyrażenie zgody na badanie. Należy jednakże podkreślić, iż przepisy ustawy nie dają możliwości innej osobie niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim, obowiązania nieletniego do poddania się badaniu³ w celu ustalenia w jego organizmie obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b u.p.n.). Należy więc uznać, że personel placówki, nie ma prawa zobowiązania podopiecznych do poddania się takim badaniom. Wskazane wyżej przepisy u.p.n. nie wprowadzają również zastrzeżenia, że krąg podmiotów uprawnionych do przeprowadzania testów na obecność substancji odurzających mógłby ulec rozszerzeniu na podstawie zgody rodziców/opiekunów prawnych. Zgoda rodziców nie może być więc uznana za czynnik legitymizujący wykonywanie tego typu testów. Organy państwowe zobowiązane są działać na zasadach i w granicach prawa, a zatem ich uprawnień nie można domniemywać.

Odmianą kwestią jest przeprowadzenie badań na obecność w organizmie środków odurzających przez lekarzy. Lekarz jako osoba uprawniona do wykonywania m.in. badań, zabiegów medycznych i diagnostycznych, zgodnie z treścią art. 32 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 roku o zawodzie lekarza i lekarz dentysty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634 ze zm.) może wykonać badania⁴ za zgodą pacjenta. Jeśli pacjentem jest osoba małoletnia, każdorzazowo niezbędna jest zgoda przedstawiciela ustawowego, a w przypadku nieletniego powyżej 16 roku życia konieczna jest również jego zgoda.

W obecnym stanie prawnym pracownicy KMP zalecają odstąpienia od praktyki wykonywania testów na obecność substancji odurzających przez personel Schroniska, niemniej jednak wskazują na pilną potrzebę znowelizowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Wątpliwości wizytujących wzbudziła informacja uzyskana od dyrektora szkoły, iż pokoje nieletnich zamykane są na noc. W rezultacie, załatwienie potrzeby fizjologicznej uzależnione jest od reakcji strażnika na wezwanie za pomocą sygnalizacji przyzywowej. Ponadto w czasie ciszy nocnej wychowankowie korzystają jedynie z toalety znajdującej się w grupie II. Pracownicy KMP oceniają praktykę funkcjonującą w placówce jako restrykcyjną. Nieletni powinni mieć bowiem zapewniony swobodny dostęp do sanitariatów. Co więcej, przedstawiciele Mechanizmu w większości wizytowanych wcześniej zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich nie spotkali się z podobnym obostrzeniem. Należy również zwrócić

³ Badanie to polega na badaniu wydychanego powietrza, badaniu śliny i badaniu krwi - § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 468).

⁴ Wykonywanie testu na obecność narkotyków można uznać za badanie medyczne, ponieważ dotyczy pobrania krwi, płwocin, potu, płynów jamy ustnej czy moczu.

uwagę, że zgodnie z Zaleceniami Komitetu Ministrów, instytucje, w których przebywają nieletni *powinny zapewnić warunki umożliwiające stosowanie jak najmniej restrykcyjnych metod nadzoru i kontroli, w stopniu niezbędnym do zabezpieczenia innych nieletnich, personelu, pozostałych osób lub przedstawicieli szerszej społeczności lokalnej przed ewentualną krzywdą ze strony nieletnich. Życie w instytucji powinno w możliwie jak najbliższy sposób oddawać pozytywne aspekty funkcjonowania w danej społeczności* [pkt 53.2 i 53.3 CM/Rec (2008)11]. Pracownicy KMP zwracają się do dyrektora Schroniska z prośbą o uzasadnienie opisanej wyżej praktyki.

Według informacji przekazanych wizytującym przez dyrektora szkoły w okresie od 1 stycznia 2013 roku do dnia wizytacji (dalej: analizowany okres) nie zanotowano w placówce wydarzeń nadzwyczajnych, nie były też stosowane środki przymusu bezpośredniego.

6. Dyscyplinowanie

Katalog nagród (pkt VI.2.1.1-13) i środków dyscyplinarnych (pkt VI.3.1.1-11) obowiązujących w placówce zawarty został w Regulaminie SdN. Analiza dokumentu przyniosła spostrzeżenie, iż zawiera on rozbieżności z art. 95cc § 1 pkt 1-10 i art. 95cf § 1 pkt 1-9 ustawy. Przedstawiciele KMP zalecają dostosowanie ww. katalogów do powszechnie obowiązujących przepisów.

W wyniku analizy *Programu wychowawczego i Systemu punktowej oceny funkcjonowania wychowanków w Internacie Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie* (dalej: System punktowej oceny) pracownicy Mechanizmu mają zastrzeżenia odnośnie sposobu oceniania funkcjonującego w placówce. Podniesienia wymaga, iż w Schronisku stosowane jest podwójne karanie nieletnich w wyniku uzyskania oceny z zachowania *O!*. Z oceną tą wiąże się bowiem z jednej strony otrzymanie wniosku dyscyplinarnego, z drugiej natomiast – obniżenie oceny dziennej, a w konsekwencji oceny tygodniowej i miesięcznej, co z kolei wpływa na ograniczenie lub utratę przywilejów. Przedstawiciele KMP nie negują systemu punktowego, jako motywującego wychowanków, ale podkreślają, że nie mogą oni ponosić podwójnej kary za jedno przewinienie. Największe zastrzeżenia budzi jednak postanowienie Systemu punktowej oceny, zgodnie z którym *trzech najslabszych wychowanków, którzy w pełnym miesiącu uzyskali najniższą ocenę punktową z zachowania ukaranych zostanie środkiem dyscyplinarnym*. Pracownicy Mechanizmu nie widzą waloru wychowawczego, ani innego uzasadnienia dla ww. zapisu. Co więcej, wspomniane postanowienie może prowadzić

do sytuacji, w której osoby posiadające dobre zachowanie mogą otrzymać środek dyscyplinarny, co jest niedopuszczalne. Ponadto może budzić poczucie niesprawiedliwości lub wywoływać niezdrową rywalizację. W związku z czym zalecają wykreślenie omawianego postanowienia oraz modyfikację systemu oceniania wychowanków.

Zwrócenia uwagi wymaga, iż *przywileje (krótkotrwałe)* wynikające z określonych ocen z zachowania, zawarte w Systemie punktowej oceny są niczym innym, jak nagrodami wymienionymi w art. 95cc § 1 u.p.n. Stwierdzenie to odnosi się do przywilejów: *możliwość reprezentowania placówki w zawodach sportowych* (nagroda wymieniona w art. 95cc § 1 pkt 8 u.p.n.), *możliwość starania się o przepustkę* (analogiczny do nagrody zawartej w art. 95cc § 1 pkt 10 u.p.n.), *możliwość uzyskania zgody na telefon do domu na koszt placówki, poparta raportem pochwalnym (ocena bardzo dobra z miesiąca)* (art. 95cc § 1 pkt 4 u.p.n.). Przedstawiciele KMP zaznaczają, iż katalog przywilejów powinien wykraczać poza nagrody przewidziane w ustawie, a udzielanie nagród nie powinno być uwarunkowane miesięczną oceną z zachowania, ale wynikać z przesłanek określonych w art. 95ca § 1 u.p.n. Pracownicy Mechanizmu zwracają się także z prośbą o uzasadnienie możliwości *przemieszczania się na inną grupę wychowawczą* oraz *odwiedzin kolegów z innej grupy* dopiero po uzyskaniu oceny bardzo dobrej.

W przypadku wniosków o zastosowanie środka dyscyplinarnego przeprowadzana i opisywana jest rozmowa pracownika placówki z nieletnim na temat zachowania będącego przyczyną wymierzenia kary, także przy wyjaśnieniu okoliczności czynu. Wychowankowie potwierdzali możliwość odwołania się do dyrektora Schroniska/ kierownika internatu w przypadku – ich zdaniem – niesłusznego ukarania.

Podczas rozmów indywidualnych z wychowankami, wizytujący odebrali informacje, iż w Schronisku stosowane są kary pozaustawowe tj. dodatkowy dyżur (pomoc osobie wyznaczonej do pełnienia dyżuru w danym czasie lub jej zastąpienie), zakaz rozmów telefonicznych oraz odpowiedzialność zbiorowa (np. odjęcie wszystkim wychowankom w danej grupie punktów z higieny, jeśli ktoś zapali papierosa). **Jako sprzeczne z obowiązującymi przepisami, powinny być wyeliminowane.**

7. Prawo do informacji

Po przybyciu do Schroniska nieletni zapoznawany jest z treścią Regulaminu SdN, co potwierdza własnoręcznym podpisem. Podczas rozmów indywidualnych z wychowankami, wizytujący odebrali informację o konieczności przyswojenia na pamięć postanowień ww.

dokumentu. Pracownicy KMP podkreślają, że chłopcy powinni mieć stały dostęp do dokumentów regulujących pracę placówki oraz nie widzą uzasadnienia dla zapamiętywania ich treści. Wobec powyższego, przedstawiciele Mechanizmu zalecają odstąpienie od opisanej praktyki.

Prawa wychowanków Schroniska zostały określone w Regulaminie SdN (pkt VI.1.1). Zdaniem przedstawicieli KMP katalog w nim zwarty należy poszerzyć o prawo do zajęć organizowanych na świeżym powietrzu. Modyfikacji wymaga natomiast prawo do przyjmowania odwiedzin o osoby spoza rodziny. Konieczne jest także zawarcie prawa do kontaktu telefonicznego z osobami spoza placówki.

Na tablicach grup wychowawczych wywieszono zostały Regulaminy SdN, zasady oceniania wychowanków oraz udzielania nagród i kar, procedurę składania skarg, rozkład zajęć oraz adresy instytucji stojących na straży praw człowieka. Przedstawiciele KMP uznają za zasadne rozszerzenie listy o adres Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz numer bezpłatnej infolinii Rzecznika Praw Obywatelskich (0 800 676 676), jak również uzupełnienie tablicy grupy I o procedurę dot. udzielania przepustek.

Analiza Rozkładów dnia poniedziałek – piątek i sobota obowiązujących od 2 września 2013 roku do 27 czerwca 2014 roku przyniosła spostrzeżenie, iż nie ma w nich uwzględnionych zajęć na świeżym powietrzu, co należy uzupełnić. Ponadto zmiany wymaga *Rozkład dnia świątecznego* ze względu na zapis, że między godziną 10:00 a 13:00 odbywają się *widzenia z rodzicami*. Pracownicy Mechanizmu zalecają rozszerzenie katalogu osób odwiedzających o członków dalszej rodziny i znajomych lub przeformułowanie *Rozkładu dnia świątecznego*, pozostawiając informację o widzeniach bez wymieniających osób uprawnionych. Zdaniem przedstawicieli KMP zasadne jest także stworzenie planu dnia dla wychowanka przebywającego w izbie przejściowej, uwzględniającego nauczanie indywidualne i wyjścia na pole spacerowe.

Podczas rozmów z wychowankami, pracownicy Mechanizmu otrzymali sygnał, iż podczas rozmowy wstępnej jeden z chłopców zmuszony był do opowiadania personelowi o swojej trudnej sytuacji rodzinnej, co było dla nich krępujące. Zwłaszcza, że pytania zadawane były w sposób bezpośredni i mało delikatny (cyt. *czemu mama nie ma następnego męża?*). Przedstawiciele KMP zwracają uwagę, iż podstawowe informacje o rodzinie nieletnich znajdują się w dokumentacji, a poruszanie tematów wrażliwych, w pierwszych chwilach pobytu w placówce, może być doświadczeniem traumatycznym. W związku z tym

pracownicy Mechanizmu zalecają dyrektorowi Schroniska uwrażliwienie pracowników na uzyskiwanie od wychowanków informacji o ich życiu w sposób delikatny i taktowny.

Wątpliwości wizytujących wzbudziła informacja wywieszona na tablicy ogłoszeń, zatytułowana *przeгляд czystości*. Wymienione są w nich zmiany w zakresie wagi i wzrostu poszczególnych wychowanków, które stanowią dane wrażliwe dotyczące stanu zdrowia. Przedstawiciele KMP nie widzą uzasadnienia dla ich upubliczniania, w związku z czym zalecają usunięcie z tablicy wskazanych wyżej informacji.

Wychowankowie w rozmowach indywidualnych wykazywali się wiedzą na temat swoich praw i obowiązków oraz procedur obowiązujących w placówce, jak również potwierdzali stały dostęp do Regulaminu SdN.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wychowankowie mogą utrzymywać kontakt z osobami spoza Schroniska w formie korespondencyjnej, telefonicznej oraz bezpośredniej w postaci odwiedzin, jednakże z ograniczeniami opisanymi poniżej.

Zastrzeżenia pracowników KMP budzą postanowienia zawarte w Regulaminie SdN, ingerujące w prawo do kontaktów nieletnich ze środowiskiem zewnętrznym w zakresie rozmów telefonicznych oraz odwiedzin. Nadrzędnym problemem jest niezgodność wskazanych poniżej postanowień z Regulaminu SdN z ustawą, co zostało omówione w rozdziale poświęconym dyscyplinowaniu.

Jedną z nagród określonych w Regulaminie SdN stanowi *zezwole nie na rozmowę telefoniczną na koszt schroniska w obecności wychowawcy* (pkt VI.2.1.5). Ponadto jak zostali poinformowani wizytujący, rozmowy telefoniczne chłopców umieszczonych w izbie przejściowej odbywają się w obecności pracownika pedagogicznego, a wychowanków przebywających w internacie – z wykorzystaniem zestawu głośnomówiącego. Udział personelu Schroniska w kontakcie telefonicznym chłopców z osobami bliskimi wymaga wyeliminowania, ponieważ narusza prawo do poszanowania prywatności (zawarte także w Regulaminie SdN w pkt VI.1.1.10). Pracownicy KMP podkreślają także, iż **nie ma przepisów zezwalających na kontrolowanie rozmów telefonicznych** nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Jak wskazuje art. 49 Konstytucji RP *zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenia może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.*

Wyeliminowania wymaga nie tylko wspomniana wyżej nagroda, ale też praktyka funkcjonująca w placówce.

W zakresie odwiedzin natomiast zastrzeżenie przedstawicieli Mechanizmu wzbudziła nagroda zawarta w Regulaminie SdN w postaci *zgody na dodatkowe odwiedziny dla osób spoza rodziny* (VI.2.1.13). Podkreślenia wymaga, że poruszający kwestię kontaktów nieletnich ze światem zewnętrznym **art. 66 § 4 u.p.n. posługuje się pojęciem osób spoza zakładu, ośrodka lub schroniska dla nieletnich, nie rozróżniając ich na rodzinę i osoby niebędące rodziną**. Wobec powyższego, wprowadzanie dodatkowych uregulowań w zakresie kontaktowania się wychowanków z określoną grupą osób, narusza obowiązujące przepisy i konieczne jest ich usunięcie. Zgodnie z Zasadą 19 Rezolucji ONZ z dnia 9 grudnia 1988 roku *osoba aresztowana lub uwięziona będzie miała prawo do widzeń oraz do utrzymania korespondencji, w szczególności z członkami swojej rodziny, oraz będą jej przyznane odpowiednie możliwości kontaktowania się ze światem zewnętrznym, na rozsądnych warunkach oraz z uwzględnieniem ograniczeń określonych przez przepisy prawa lub zgodne z prawem regulacje* (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych ONZ 43/173.).

Nieprawidłowości przedstawiciele KMP dostrzegli także w katalogu środków dyscyplinarnych ujętych w Regulaminie SdN, m.in. ze względu na karę *cofnięcia zgody na dodatkowe odwiedziny dla osób spoza rodziny nieletniego w schronisku na okres do 2 miesięcy* (pkt VI.3.1.9). Kara ta jest sprzeczna z ustawą i wymaga wyeliminowania. Podkreślenia wymaga także, że **jedyne powody w zakresie ograniczania lub zakazania kontaktów nieletniego z osobami spoza placówki, określone w art. 66 § 4 u.p.n., dotyczą wyłącznie przypadków, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki bądź mógłby wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego**. W takich wypadkach dyrektor placówki podejmując decyzję o zakazie kontaktów wychowanka z określonymi osobami, winien niezwłocznie zawiadomić o niej nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o jej powodach.

Zastrzeżenia przedstawicieli KMP wywołuje fakt, iż osoby spoza rodziny mogą odwiedzać nieletnich wyłącznie za zgodą sądu, co zostało zapisane w pkt 3 *Regulaminu odwiedzin wychowanków SdN w Szczecinie* (dalej: Regulamin odwiedzin), wywieszonego na stołówce. Przy czym za rodzinę uznaje się osoby o tym samym nazwisku. Pracownicy Mechanizmu zwracają uwagę, iż pokrewieństwo nie zawsze jest jednoznaczne ze zgodnością

danych metrykalnych. Co więcej, zastosowanie w tym przypadku ma przytoczony wcześniej **art. 66 § 4 ustawy, który daje możliwość ograniczenia kontaktu z osobami spoza zakładu (nie tylko rodziny), nie mówi natomiast o wyrażeniu na niego zgody**. Wobec tego, usunięcia wymaga także postanowienie zawarte w pkt 2 Regulaminu odwiedzin, iż *dyrektor Schroniska (...) wydaje zgodę na widzenie się nieletniego z najbliższą rodziną*.

Odwiedziny odbywają się w niedzielę i święta w godzinach 10:00 – 13:00 oraz w innych terminach – za zgodą dyrektora. Spotkania z odwiedzającymi realizowane są w monitorowanej jadalni, nadzorowane przez strażnika obserwującego obraz z kamer w dyżurce oraz przy udziale wychowawcy pełniącego tzw. dyżur widzeniowy. Wychowawca pozostaje do dyspozycji odwiedzających oraz weryfikuje ich tożsamość.

Korespondencja nieletnich, zarówno przychodząca, jak i wychodząca – według informacji przekazanych przez dyrektora szkoły – jest co do zasady kontrolowana. Listy czytane są przez pracowników zespołu diagnostycznego, wychowawcę - patrona lub wychowawcę grupy. Przypomnienia w tym miejscu wymaga, że zgodnie z art. 66 § 3 u.p.n. korespondencja nieletniego **może być kontrolowana przez dyrektora ośrodka, zakładu lub schroniska bądź przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego, wyłącznie w przypadkach** powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo ośrodka, zakładu lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego. W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie i podając powody tej decyzji. Nieletniego poucza się o prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 31a. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego. W związku z powyższym, pracownicy Mechanizmu zalecają dostosowanie praktyki w zakresie kontroli korespondencji do powszechnie obowiązujących przepisów. Ponadto wykreślenia wymaga obowiązek pedagoga i psychologów *analiza korespondencji* ujęty w *Planie pracy „diagnostów”*(...).

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziła także *Procedura składania skarg przez wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie* (dalej: Procedura składania skarg), zgodnie z którą w *przypadku skargi do instytucji (...) jeżeli wychowanek chce złożyć skargę w formie pisemnej prosi o wysłanie korespondencji pracownika pedagogicznego*. O tych faktach wychowanek jest zobowiązany powiadomić dyrektora schroniska (pkt 7). Pracownicy Mechanizmu nie widzą uzasadnienia dla pośredniczenia przez personel placówki w wysyłaniu

skargi do instytucji stojących na straży praw człowieka oraz informowania o tym dyrektora SdN, dlatego zalecają usunięcie ww. postanowienia z Procedury składania skarg.

Także podczas rozmów z wychowankami, przedstawiciele KMP odebrali niepokojące sygnały świadczące o ograniczaniu kontaktu ze światem zewnętrznym. Nietelni poinformowali wizytujących, iż podczas pobytu w izbie przejściowej obowiązuje zakaz rozmów telefonicznych, co potwierdza wpis w *Księdze ewidencji nieletnich umieszczonych w izbie przejściowej*, iż dnia 23 stycznia 2014 roku o godzinie 13:25 wychowankowi (dane osobowe usunięto) *przekazano pozdrowienia od matki*. Zdarza się również, że nie wszystkie połączenia przychodzące są przekazywane przez strażników. Praktyka ta, jako nieposiadająca umocowania w u.p.n., powinna zostać wyeliminowana.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziły także opisywane przez wychowanków zasady ubiegania się o przepustkę, które wymagają uzyskania zgody od wszystkich pracowników pedagogicznych. Co więcej, w razie przebywania pracownika na urlopie, nietelni zmuszony jest oczekiwać na jego powrót, w celu uzupełnienia wniosku. Pracownicy Mechanizmu oceniają ją jako nadmierną biurokrację i zalecają jej wyeliminowanie oraz naniesienie stosownych zmian w treści *Procedury udzielania przepustek w Schronisku dla Nietelnych w Szczecinie* (pkt II 2).

9. Prawo do ochrony zdrowia

W placówce dyżury pełnią następujący lekarze: internista, dentysta i psychiatra, w razie potrzeby konsultacje przeprowadzane są na wezwanie. Poza świadczeniami medycznymi udzielanymi w Schronisku, nietelni korzystają z usług miejskich placówek służby zdrowia. W nagłych wypadkach wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Pielęgniarka zatrudniona jest w pełnym wymiarze godzin, pracuje od 8:00 do 16:00.

Placówka dysponuje gabinetem lekarskim oraz 2 - osobową, monitorowaną izbą chorych, wyposażoną w tapczany, krzesła i stół, bez węzła sanitarnego. Nietelni umieszczeni w izbie korzystają z toalety szkolnej, a prysznic biorą w łazience grupy wychowawczej. Rozwiązanie to budzi wątpliwości pod kątem odseparowania chorych zakaźnie chłopców od pozostałych wychowanków.

Pobyty w izbie chorych reguluje odrębny regulamin, który zdaniem pracowników Mechanizmu należy poszerzyć o prawo do kontaktu telefonicznego oraz odwiedzin – o ile nie ma przeciwwskazań medycznych.

W Schronisku wyodrębniono gabinet stomatologiczny, dzięki któremu konsultacje i leczenie chłopców realizowane są na miejscu.

Przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają profilaktykę chorób prowadzoną w Schronisku. Podczas pobytu w izbie przejściowej, wychowanek poddawany jest wstępnym badaniom przez pielęgniarkę oraz internistę. W pierwszych dniach w placówce, badany jest także przez psychiatrę oraz stomatologa. W kwestionariuszu badania lekarskiego, poza wywiadem dotyczącym przebytych chorób, obciążeń dziedzicznych, wpisane jest badanie przedmiotowe poszczególnych narządów, łącznie z oceną wzroku i słuchu.

Pracownicy Mechanizmu pozytywnie ocenili opiekę medyczną oraz prowadzoną w placówce dokumentację, zwłaszcza historie chorób sporządzane przez psychiatrę. W oparciu o uwagi ekspertki, nie mają zastrzeżeń do leczenia farmakologicznego, zaopatrzenia w leki.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziła informacja o tym, iż na konsultacje lekarskie w publicznych placówkach opieki zdrowotnej nieletni doprowadzani są w dresach posiadających oznaczenie placówki. Przedstawiciele Mechanizmu nie widzą uzasadnienia dla tej stygmatyzującej praktyki, dlatego zalecają odstąpienie od niej i umożliwienie wychowankom korzystanie z własnej odzieży na wyjazdy do placówek służby zdrowia (ta sama zasada dotyczy konwoju na rozprawę sądową).

Za nieprawidłową, wizytujący uznali praktykę uzyskiwania od rodziców nieletnich oświadczeń *in blanco*, wyrażających zgodę na badania i zabiegi medyczne. Pracownicy KMP podkreślają, iż zgoda powinna być odbierana każdorazowo w razie wystąpienia konkretnej sytuacji warunkującej potrzebę przeprowadzenia diagnostyki lub leczenia.

Wątpliwości budzi kwestionariusz wstępnych badań lekarskich, w którym zwarte są pytania o onanizm i życie seksualne. Z wyjaśnień pielęgniarki wynika, iż wskazana część nie jest uzupełniana. Przedstawiciele KMP stoją na stanowisku, iż bezzasadne jest pozostawienie w kwestionariuszu tego zagadnienia i zalecają modyfikację dokumentu.

W rozmowach indywidualnych wizytujący nie odebrali negatywnych sygnałów o zapewnionej w placówce opiece lekarskiej.

10. Oddziaływania wychowawcze i terapeutyczne

Na uznanie zasługuje profilaktyka uzależnień, prowadzona przy udziale terapeutek z Poradni MONAR. Przedstawiciele KMP pragną jednak zwrócić uwagę na konieczność dokonania aktualizacji w zakresie podstaw prawnych wymienionych w *Szkolnym programie profilaktyki*.

W Schronisku duży nacisk kładziony jest na profilaktykę agresji i przemocy wśród wychowanków. Zajęcia w tym zakresie skierowane są do uczniów wszystkich klas szkół funkcjonujących w placówce.

Uczniowie III klasy gimnazjum i zasadniczej szkoły zawodowej zostali objęci programem reorientacji zawodowej, kształującym aktywną postawę na rynku pracy, realizowanym przez pedagoga. Odbyli także spotkanie z doradcą zawodowym z Centrum Edukacji i Pracy Młodzieży OHP w Szczecinie.

Psycholog i pedagog zatrudnieni w placówce oprócz pracy warsztatowej, duże zaangażowanie wykazują w zakresie konsultacji indywidualnych z nieletnimi, jak i rodzicami (połączonymi z edukacją), co odzwierciedla prowadzona przez nich dokumentacja.

11. Prawo do wypoczynku i rekreacji

Placówka posiada bogate zaplecze do zajęć sportowych, także na świeżym powietrzu. Na strychu budynku wyodrębniona została siłownia wyposażona w atlasy, sztangi i stół do ping-ponga. Wychowankowie mogą także grać w tenis stołowy oraz bilard na holu przylegającym do grupy I. Schronisko dysponuje utrzymanym w dobrym stanie boiskiem do gry w piłkę nożną i koszykówkę.

Według informacji przekazanych przez dyrektora szkoły, nieletni korzystają z wyjść na świeże powietrze w ramach zajęć szkolnych (wychowanie fizyczne), zajęć rekreacyjnych po południu, a w izbie przejściowej – w ramach wyjść na spacer w towarzystwie strażnika. Jednakże analiza dokumentacji z pobytu w izbie przejściowej m.in. nieletniego 9 (dane osobowe usunięto) od 1 do 12 marca 2014 roku, (dane osobowe usunięto) od 24 do 31 stycznia 2014 roku przyniosła spostrzeżenie, iż nie mieli oni organizowanych codziennych wyjść na świeże powietrze (w przypadku pierwszego chłopca wyjścia na patio odnotowano 5, 7 i 10 marca, a drugiego – 29 stycznia). Jak wskazują zalecenia Komitetu Ministrów, *wszyscy młodociani pozbawieni wolności powinni mieć możliwość regularnego ćwiczenia przez co najmniej dwie godziny dziennie, z czego godzina na powietrzu, jeżeli pozwala na to pogoda* (Reguła 81), dlatego należy zapewnić wychowankom przebywającym w izbie przejściowej codzienne zajęcia na dworze. Odnosząc się do uwag wizytujących, dyrektor szkoły oznajmił, że chłopcy wychodzą na świeże powietrze każdego dnia, ale najwyraźniej nie jest to odnotowywane. Pracownicy KMP zalecają na rzetelne dokonywanie wpisów w dokumentacji dotyczącej pobytu nieletnich w izbie przejściowej oraz realizowanie prawa do dostępu do zajęć na zewnątrz. Reprezentanci Mechanizmu zwracają także uwagę, iż w dziennikach zajęć

wychowawczych adnotacje dotyczące wyjść na świeże powietrze nie pozwalają zweryfikować czasu spacerów.

Uwagę pracowników KMP zwrócił pkt 11 *Procedury umieszczenia w izbie przejściowej wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie*, stanowiący o wyjściach na spacer na świeżym powietrzu, w którym zaznaczono, iż *wychowanek może wykonywać drobne prace porządkowe na terenie placówki*. Przedstawiciele Mechanizmu podkreślają, iż korzystanie ze spacerów nie powinno być tożsame z pracą.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziły informacje uzyskane od wychowanków, jak i dyrektora szkoły i warsztatów, iż w ramach kary stosowany jest zakaz wyjść na zajęcia sportowe na świeżym powietrzu. Przedstawiciele KMP przypominają, iż ustawa zawiera zamknięty katalog środków dyscyplinarnych, w którym nie mieści się wspomniana wyżej kara funkcjonująca w placówce. Należy ją zatem wyeliminować.

Zgodnie z informacjami uzyskanymi od dyrektora szkoły, na mocy decyzji dyrektora Schroniska zostały zawieszona koła zainteresowań, na co skarżyli się także wychowankowie w rozmowach indywidualnych. Na 2 tygodnie przed wizytacją, zakończono działalność 5 z nich. Przedstawiciele KMP podkreślają, że niezwykle ważne jest przywrócenie pracy kół w celu zapewnienia nieletnim możliwości rozwoju zainteresowań oraz kreowanie konstruktywnej aktywności w czasie wolnym. Zgodnie z Zaleceniami Komitetu Ministrów *działania w ramach systemu powinny mieć na celu edukację, rozwój osobisty i społeczny, szkolenie zawodowe, resocjalizację i przygotowanie do wyjścia na wolność. Mogą obejmować* (wybrane punkty):

r. pracę i terapię zajęciową;

t. szkolenie z umiejętności społecznych i kompetencji;

w. terapię indywidualną i grupową;

x. wychowanie fizyczne i sport;

bb. kreatywne sposoby spędzania wolnego czasu i hobby [Reguła 77; Zalecenia CM/Rec(2008)11].

Placówka dysponuje bogatym zapleczem do prowadzenia zajęć z wychowankami: salą „teatralną”, wyposażoną w profesjonalne oświetlenie i nagłośnienie oraz pracownią komputerową. Wyodrębniona została także biblioteka z bogatym księgozbiorem.

Wychowankowie uczestniczą w licznych konkursach, uroczystościach związanych ze świętami państwowymi, wyjazdach na turnieje sportowe oraz wycieczkach.

12. Prawo do edukacji

Nieletni przebywający w Schronisku mogą kontynuować edukację w ramach oddziałów: szkoły podstawowej (klasy 4-6), 3 oddziałów gimnazjum (klasy 1-3) oraz szkoły zawodowej. Praktyczna nauka zawodu ślusarz realizowana jest w warsztatach szkolnych.

Wyposażenie szkoły oraz warsztatów szkolnych wizytujący oceniają jako bardzo dobre. Wychowankowie mogą korzystać z licznych pomocy naukowych oraz podręczników szkolnych.

W strukturze warsztatów wyodrębniono 7 pracowni, w tym m.in. stolarnię, spawalnię, kuźnię, pracownię obróbki ręcznej metali. W ramach zajęć wychowankowie np. dokonują renowacji łóżek koszarowych dla Aresztu Śledczego w Szczecinie. Istnieje możliwość otrzymania nagrody w postaci wykonania pracy w drewnie na użytek własny lub w prezencie dla bliskich.

Zastrzeżenia wizytujących wzbudziła analiza *Księgi ewidencji umieszczonych w izbie przejściowej* ze względu na brak adnotacji o nauczaniu indywidualnym, co pozwala domniemywać, iż obowiązek szkolny nie jest realizowany przez wychowanków. Wątpliwości tych nie rozwiała analiza *Procedury umieszczania w izbie przejściowej wychowanków Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie*, zgodnie z którą *wychowanek (...) może brać udział w niektórych zajęciach dydaktycznych (...)* (pkt 10). Przedstawiciele KMP zwracają się do dyrektora Schroniska z prośbą o wyjaśnienie, czy w czasie pobytu nieletniego w izbie przejściowej ma on dostęp do nauki.

Wychowankowie posiadający orzeczenie o niepełnosprawności intelektualnej w stopniu umiarkowanym realizują obowiązek szkolny na podstawie indywidualnego programu edukacyjnego, opracowanego przez pedagoga szkolnego. Prowadzona jest także rewalidacja uczniów niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim.

13. Prawo do praktyk religijnych

Wizytowana placówka posiada kaplicę rzymsko-katolicką, w której odbywają się niedzielne msze święte. Kapelan współpracujący ze Schroniskiem namawia nieletnich do udziału w nabożeństwie, ich obecność pozostaje dobrowolna. Organizuje także dodatkowe spotkania katechetyczne. Chłopcy, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP nie wnieśli uwag w zakresie realizacji prawa do praktyk religijnych.

14. Dobre praktyki

Na uznanie - w ocenie przedstawicieli KMP - zasługują badania poczucia bezpieczeństwa wychowanków SdN w Szczecinie. Zdaniem wizytujących ważne jest stałe monitorowanie klimatu placówki oraz możliwość anonimowego wskazania nieprawidłowości w zakresie stosunków interpersonalnych. Podkreślenia w tym miejscu wymaga, że ponad 90% wychowanków wskazało, że czuje się bezpiecznie zarówno w szkole, jak i na warsztatach. Mimo to, 20% ankietowanych podało, że zetknęło się ze zjawiskiem przemocy, co w analizie badań uznano za sygnał do podjęcia działań profilaktycznych.

15. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 OPCAT przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

Dyrektorowi Schroniska dla Nieletnich w Szczecinie:

1. wyjaśnienie wątpliwości wskazanych w pkt 2 (dotyczących charakterystyki grup) i pkt 12 (dostęp nieletnich przebywających w izbie przejściowej do nauki) niniejszego Raportu;
2. przedstawienie uzasadnienia dla zamykania sypialni nieletnich w porze nocnej oraz przywilejów dla wychowanków posiadających ocenę bardzo dobra z zachowania, wymienionych w pkt 6 niniejszego Raportu;
3. wprowadzenie zmian do katalogu praw wychowanków zawartych w Regulaminie SdN, zgodnie z uwagami zawartymi w pkt 7 niniejszego Raportu oraz Regulaminu izby chorych zgodnie z uwagami w pkt 9 Raportu;
4. dostosowanie katalogu nagród i środków dyscyplinarnych ujętych w Regulaminie SdN do obowiązujących przepisów;
5. dokonanie zmian w rozkładach dnia, zgodnie z uwagami zawartymi w pkt 7 niniejszego Raportu;
6. zmianę w procedurze składania skarg oraz udzielania przepustek, zgodnie z uwagami zawartymi w pkt 8 niniejszego Raportu;
7. zamianę systemu oceniania wychowanków, aby uniknąć podwójnego karania;
8. usunięcie w kwestionariuszu wstępnych badań lekarskich pytań dotyczących onanizowania się i życia seksualnego;
9. przywrócenie kół zainteresowań;

10. dokonanie drobnych prac remontowych w sypialniach nieletnich oraz zmianę sposobu ich umeblowania;
11. zmianę sposobu urządzenia izby przejściowej stosownie do uwag zawartych w pkt 4 niniejszego Raportu;
12. dostosowanie izby izolacyjnej do wymogów zawartych w § 6 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 czerwca 2013 roku w sprawie celi zabezpieczającej i izby izolacyjnej (Dz. U. z 2013 r., poz. 638);
13. zapewnienie wychowankom odpowiednich warunków do odrabiania lekcji i nauki własnej;
14. usunięcie śladów wilgoci i odprysków farby w sanitariatach;
15. zdemontowanie kamer w sanitariatach;
16. dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnością;
17. zobowiązanie pracowników do szczegółowego opisywania rzeczy oddawanych przez wychowanków do depozytu;
18. umożliwienie korzystania z własnej odzieży wychowankom konwojowanym do placówek służby zdrowia;
19. zapewnienie wszystkim wychowankom codziennego dostępu do świeżego powietrza oraz dokonywanie wpisów w dokumentacji potwierdzających powyższe;
20. wyeliminowanie ograniczeń kontaktów ze światem zewnętrznym, sprzecznym z ustawą: kontroli i zakazu (dla osób przebywających w izbie przejściowej) prowadzenia rozmów telefonicznych, kontroli korespondencji co do zasady, ograniczania grona odwiedzających do rodziny nieletnich;
21. zaprzestanie przeprowadzania testów na obecność narkotyków przez personel placówki;
22. zaprzestanie dokonywania kontroli osobistych nieletnich oraz modyfikację procedur i regulaminów we wskazanym zakresie, zgodnie z uwagami w pkt 5;
23. uwrażliwienie pracowników na uzyskiwanie od wychowanków informacji o ich życiu w sposób delikatny i taktowny;
24. odstąpienie od obowiązku chodzenia w piżamach oraz stawania na baczność podczas kontaktu z personelem placówki przez nieletnich umieszczonych w izbie przejściowej;
25. zaprzestanie stosowania kar niezgodnych z ustawą;

26. wyeliminowanie obowiązku uczenia się Regulaminu SdN przez nieletnich umieszczonych w izbie przejściowej;
27. zapewnienie nieletnim przebywającym w izbie przejściowej obuwia sportowego podczas wyjść na świeże powietrze;
28. udostępnienie na tablicach informacyjnych adresu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz numeru bezpłatnej infolinii Rzecznika Praw Obywatelskich (0 800 676 676), a także uzupełnienie tablicy grupy I o procedurę dotyczącą przepustek;
29. usunięcie z ogólnodostępnych miejsc *przeглядów czystości* wychowanków;
30. zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki zgodnie z uwagami zawartymi w pkt 3 niniejszego Raportu;
31. zapewnienie superwizji psychologom.

Ministerstwu Sprawiedliwości:

1. zapewnienie środków finansowych na realizację zaleceń nr 9-16 oraz 30-31.